

JADOWITY (337) *ai*

jadowity (336), **jadobity** (1); jadowity : jadobity *GosłCast* (4 : 1).

comp i sup -jadowitszy (7 + 4); *nã-* (3), *n(a)-* (1).

a oraz o jasne.

sg m N jadowity (53). $\diamond$ *G* jadowitégo, *nãjadowitszého* (9); -égo (1), -(e)go (8). $\diamond$ *D* jadowit(e)mu (1). $\diamond$ *A* jadowity (9), jadowit(e)go (4). $\diamond$ *I* jadowitym (9). $\diamond$ *f N* jadowitå, jadowitszå (23). $\diamond$ *G* jadowit(e)j, *nãjadowitsz-* (e)j (7). $\diamond$ *D* jadowity (1) *RejKup*. $\diamond$ *A* jadowitå (13). $\diamond$ *I* jadowitå (4). $\diamond$ *L* jadowitéj (4); -éj (1), -(e)j (3). $\diamond$ *V* jadowitå (1). $\diamond$ *n N* jadowite, jadowitszé (16); -é (3), -(e) (13). $\diamond$ *G* jadowitégo (31); -égo (4), -(e)go (27). $\diamond$ *D* jadowit(e)mu (4). $\diamond$ *A* jadowite (20); -é (3), -(e) (17). $\diamond$ *I* jadowit(e)m (4) *PatKaz I*, *FalZioł* (2), *BibRadz*, jadowitym (2) *RejZwierc*, *ArtKanc*. $\diamond$ *L* jadowitym (1). $\diamond$ *pl N m an* jadowici (8), jadowit(e) (1) *SkarKaz*, *subst* jadowité, jadowitszé, *nãjadowitszé* (26); -é (2) *KochPs*, *GosłCast*; -e (1) *Oczko*, -(e) (23). $\diamond$ *G* jadowitych (41). $\diamond$ *D* jadowitym (4) *FalZioł*, *LubPs*, *RejPos*, *KlonWor*, jadowit(e)m (1) *RejPs*. $\diamond$ *A m pers* jadowitszych (1). *m an* jadowit(e) (9). *subs* jadowité (19); -é (1) *SienLek*, -e (1) *Oczko*, -(e) (17). $\diamond$ *I m* jadowit(e)mi (3) *WujJud*, *SkarJedn*, *SkarKazSej*, jadowitymi (1) *OrzList*. *f* jadowit(e)mi (1) *RejAp*, jadowitymi (1) *GlabGad*, *n* jadowit(e)mi (2). $\diamond$ *L* jadowitych (2). $\diamond$ *V subst* jadowit(e) (1).

Sł stp, Cn notuje, Linde XVI – XVIII w.

1. Wytwarzający, wydzielający *jad naturalny*; *venenatus, virulentus Mącz, Cn; pestilentiosus, virosus Mącz* (238) : Też dobrze czołnek iełć onem ludziem ktorzi bdły iadaia/ á bowiem bdły få iadowite y zimne/ á czołnek iełt na to pomoc. *FalZioł I* 6a; Zaiąc iełt riba iadowita *FalZioł IV* 36c; proch goryczki zmieszany s czebulnym łokiem/iełt dobry na vkąfzenie ptakow iadowitych *FalZioł I* 58d, I 56b, 63b [2 r.], 93b, lllc, 133a (25); *GlabGad Iv*; *RejPs* 155; *HistAl* 12; *BielKron* 95v, 451; Rubeta, Wielką żábå kroftåwa yådowita. *Mącz* 358d, 295a, 499b [2 r.]; Albo ráków łurowo nåwyłupuy/ á miełó ich z mlékiem vwierć/ dayże ono pić temu ktho od czegożkolwiek/ iådowitégo/ iełt vkąfzony. *SienLek* 154; *WujNT* 866.

W przeciwstawieniu: »jadowity ... dobry« (2): *KromRozm I* N2; boć też y ołå iådowita z nalepłzego żiołká/ z ktorego łlodki miód dobra płzczołká/ coś gorzkiego zgromadza *CzechRozm* 198v.

W porównaniach (13): to iełt wrzedzienicza iakoby mrowka barzo iadowita/ która chodzi z miełtca na miełtce *FalZioł III* 33a; *RejPs* 109; *BibRadz Apoc* 9/7; *GórnDworz Ee6v*; thedy łie go [pochlebnika] nawięcey łtrzedz potrzebå: á nie inåczey iåko onego robakå iådowitego niedźwiadká *RejZwierc* 49v, 231; *WierKróc A2v*; *GrabowSet* N2; *WujNT* 860; Iåk v łrogiey Meduzy [...] Tåk v łmiådey Cygånki/ nå łbie nie zákrytym. Równåią łię wårkocze/ wężom iådowitym. *KlonWor* 6. *Cf* »(jako) jadowita jaszczorka«.

W charakterystycznych połączeniach: jadowity barzo (8), tak, wielmi, zbytnio; jadowita rzecz (5).

Przysłowie: Zadne iådowitłze żwirzę nie iełt nád człowiekå. *RejPos* 247 marg.

Wyrażenia: »jadowita gadzina« [szyk 2 : 1] (3): *FalZioł IV* 4b; Ná tåkieyżec pułzczy był y Ian á. kędy nie ludzie miełzkåli/ åle bełtiaie y iådowita gådzinå *WujNT* 130, 508.

»(jako) jadowita jaszczorka« [szyk 2 : 1] (3): A tu rozumiey kogo tu Pan śprześciwnemi łobie álbo niewierniki łwemi á prawie iádowitemi iáłzczórkámi zowie. *RejAp* 192v; [śmierć] kąłáá á zarázáłá/ iáko iádowita iáłzczórká/ ten nędzny narod ludzki *RejPos* 221; *ReszPrz* 61.

»mrowka jadowita« [szyk 3 : 1] (4): *FalZioł* III 33a; Ani ták Gryfi lotni złotá łwego chronią/ A Mrowki iádowite krufzczow łwoich bronią. *KmitaSpit* A2; Solifuga, Nieyáki rodzaj mrówek yádowitych. *Mqcz* 399d, 365d.

»jadowity robak« [szyk 14 : 9] (23): Też gdy by kto miał włobie iad robaka ktorygo [!] iadowitego/ to ieť z wkáłzenia węża albo iáłzczórki/ dayże mu prochu thego łmolnika *FalZioł* I 9d, I 2c, 91c, II 13c, IV 8b, 15c (15); *GroicPorz* iiv; *Mqcz* 28a, 36d; *SienLek* 154; *RejAp* 78; *RejZwierc* 49v; *SkarŻyw* 167; *Calep* 810a.

»jadowity smok« = *venenatus dracon* *PolAnt* [szyk 4 : 3] (7): potłumiałeś ony mocarze/ ktorzy byli podobni ku iádowitem łmokom łrogołćiami łwemi *RejPs* 109; *RejWiz* 10v; *BibRadz Sap* 16/10; W tey rzece Nilus/ rodzą łie Kokodrilli iádowici łmocy z iáiá/ ktore będzie ták wielkie iáko gęłie. *BielKron* 270; *RejAp* I03v; *WierKróc* A2v; *GrabowSet* N2.

»wąż jadowity« = *aspis Murm*, *Mqcz* [szyk 9 : 4] (13): *Aspis*. Eyne kleyne vergiffte łchlang Máły yádowyty wąż *Murm* 96; *BartBydg* 15; *FalZioł* IV 33b; Węże wielkie ále nie iádowite. *BielKron* 44lv, 451; *Haemorrhais*, Czerwona biegunká/ też nieyáki rodzaj wężów barzo yádowitych zá którego wkáłzeniem krew ciecze á nie może być záłtánowiona. *Mqcz* 152a, 18a, 319a; *Prot* B3v; wiem to pewnie/ żeby łie hnet záraz ták nim brzydzono/ iáko iednym iádowitym wężem/ álbo by przełzedł w połmiech *GórnDworz* Ee6v; Niecnotá Wąż iádowity/ Co leży ná drodze zwity *RejZwierc* 231; *GosłCast* 60; *KlonWor* 6.

»jadowite zwierzę« [szyk 12 : 7] (19): [orłowy kamień] zwierzęta iadowite odpádzá, á przeto Orłowie then kamień kładá do gniazda: aby iayca y dzieci od zwierząt iadowitych były zachowany *FalZioł* IV 48d, I 23c, 41d, 47b, 52a, II 10a (17); *RejPs* 217v; [Bóg] łtworzył muchy/ chrobáctwo/ źwirzétá iádowite/ drapieźne *BielKron* lv.

»jadowite żądło« [szyk 2 : 2] (4): OSłá ieť robak żądłá iadowite⁸⁰. *FalZioł* IV 28c, 15c; W tym żądło iádowité Niedźwiadek położył: W tym niepochybny Strzelec tęgi łuk náłożył. *KochPhaen* 19; *GosłCast* 41.

Szeregi: »jadowity a gorzki« (1): Iako to zeliczko ieť iedno iadowite á drugie gorzkie/ tako też wam Czarownice aby było *LudWieś* B3v.

»plugawy i jadowity« (1): ale niepodobiełftwo aby on zacny mąż tak plugáwe y iadowite miał ieść robáctwo [szarańczę] *BudNT* Hhv.

»wściekły albo jadowity« (1): Gdyby kogo ziadł pies wściekły Albo robak iádowity/ Z rákow rzecznych mięłó wydrzy A czyłcie ie zmlékiem zetrzy/ Dayże to pić ránionému *SienLek* 154.

»jadowity a zarażający« (2): *FalZioł* IV 33a; Szorpion ieť robak bárzo iádowity w ziemiach gorących/ á bárzo zarázáiácy człowieká. *RejAp* 78.

W przen (13) : [Pleban grozi sumieniu] Gdzies taky rozum obfity Włział łie małpie yadowity. Bo dziwne rzecj wymyłlia *RejKup* m7v; Lachelis ná kręzel náwijáłz/ Hydrá iádowitá powijáłz. Kądziel wiekomierná łwym łiołtrom gotuiąc *KlonŻal* C4v.

Wyrażenia: »wąż jadowity« = *szatan, fałszywy prorok* [szyk 2 : 1] (3): święty Panie świętaśz to iest obietnicá thwoiá/ [...] iż to być żadnym obyczáiem nie może áby byli zwiedzieni wierni twoi/ chociaśz thák wiele tych frogich Lwow á iádowitych węzow około nich sie názbiera. *RejPos* 261, 18, 333v.

»jadowite zęby« (1): Abyłcye nye słucháli głófu was klnącego/ Rostropnye wálz frogi yad wyrzucáyącego. Boże zetrzyłz w włcyech ich yádowite zęby *LubPs* O3v.

»jadowite żądło« [szyk 6 : 1] (7): *RejWiz* 176; *RejPos* 221v, 326v, 328; *RejZwierc* 49v; Ták y dżiŕieyfzy kacyrze żądło ſwoie iádowite/ ná Pánnę náświétfzą Mátkę zbáwicielá náśzego obročili *ReszPrz* 43; Wąż ten obłudný miłości/ Wpuścił téż był w ferce moię/ Iádowité żądło ſwoie. *GosłCast* 41.

a. *Zatruty; trujący, szkodliwy; veneficus, virosus Mącz, Calep; pestilentus, venenatus Calep* (106) : Też bukwicza warzona w winie á pita/ płuie mocz y złoć iadowitego lekarłtwa/ Serapio powiada. *FalZioł* I 19a; Inſze paluchy ſá iadowitego przyrodzenia *FalZioł* I 63a; DZika koza [...] Na miełtczách gornych á iadowitych [*montuosa loca et venenosa Hortus sanitatis, Mainz 1491 P6v*] ſie kocha/ zioł y trawy lekarłtwu ſłufzące pożywa *FalZioł* IV 9b, *2c, IV 12c, V 71; Tu téż może być obaczona przyczyna cżem[u] nie każdemu cżłowieku albo zwierzęciu ſzkodzą truciny albo iadowite karmie. *GlabGad* F6, F5v; *WróbŻółt* I7v; *BibRadz Ps* 59/5; Pestilens, cui saluber opponitur, Záráziłty/ yádowiti. *Mącz* 294d, 479c; NAprzod vkáſzeniú cżłowieczé/ gdyż téż iádowité iest *SienLek* 150v; *HistRzym* 63v [2 r.]; Iezio[ro] iádowité w Tráciý j w Lidi: ludźie zábia. *Oczko* [41] v, 23, [43]; *Calep* 1108a; *GórnTroas* 34.

W przeciwstawieniu: »pomocny ... jadowity« (1): Woda w Heilpogonie ludźiom pomocna/ á bydlu iádowita. *Oczko* 43v.

W porównaniach (3): *RejPs* 207v; proznówanía/ obżárłtwá/ y włzelkiego zbytku/ áby ſię iáko naiádowitłzey zarázy [*tanquam pestem praesentissimam*] wyłtrzegáli *ModrzBaz* 118; *NiemObr* 161.

W charakterystycznych połączeniach: *jadowite* (-a) *gryzienie, jezioro, karmia, lekarstwo* (2), *miejsce, potrawa, studnia, ukąszenie, wino, woda; jadowity barzo* (2), *tak*.

Wyrażenia: »prawie jadowity ku jedzeniu« (1): Owocz thego drzewa w Perłijey iest niedobry á prawie iadowiti ku iedzeniu *FalZioł* I 110b.

»moc jadowita« (1): [*winem korzennym*] zatłumiłz mocz iadowitą tego naſienia [*ziela ſwinia wesz*']. *FalZioł* I 34d.

»strzała jadowita« (1): przeciwny/ ciągnie z łtrzałą iádowitą Luk: dobrego łowiác *GrabowSet* G2.

»jadowita trucizna« [szyk 2 : 2] (4): *CzechRozm* 206; *StryjKron* 370; iż ſię wiele ludzi iego nabożeńłtwem/ iáko zarázá/ y trucizną iádowitą brzydzą *NiemObr* 161; ktorzi niedawno piro nie w enkausćie ále w iádowitey trućiźnie [*stil ... veneno tincto*] maczáiąc/ iáwnnie nápiſáli/ że chłopłka krew nigdy nie iest życźliwą ſłáchćie. *ModrzBaz* 77v.

»napoj, trunk jadowity« = *trucizna* [szyk 2 : 1] (2 : 1): Atak vmarł Socrates od iadowit[e]go napoiu w leciech żywota łwego XCIII. *BielŻyw* 55, 55; Połzedł thedi Antipáter do lekarzá dobrze vmiejętnego/ y kupił v niego trunk bárzo iádowity *HistAl* M8v.

»jadowite ukąszenie« = *morsus venenatus* *Mącz, Cn* [szyk 10 : 5] (15): Iad kazi z wśelkiego wkąfzenia iadowitego. *FalZioł* *4c; [*polny kmin jest dobry*] naprzeciwno każdemu iadowithemu wkąfzeniu. *FalZioł* I 40b, II 10b, IV 5d, 11b, 19d, 21a, 28a, V 115; Abowiem tákowi wślyfcy nieináczy iáko węzowie ná iáadowite wkąflenie záoftrzyli ięzyki fwoie *RejPs* 207v; *Mącz* 479c; *SienLek* 153v, 154, 156v, Ttt2.

»jadowite zarażenie« (1): [*uryna z sinością albo białością znamionuje, że chorego*] przyrodzenie truchleie á niŹcżeie/ dla barzo iadowitego zarażenia. *FalZioł* V 73v.

»złość [= *zła moc*] jadowita« (1): wino korzenne ponich [*po bedłkach*] pithe: odeymuie gim złość iadowitą *FalZioł* I 56c.

Szeregi: »jadowity i morzący« (1): Mięfo Iafzczorcze iadowite iefť y morzące *FalZioł* IV 15a.

»jadowity a palący« (1): gdy kto wypije iadowitą rzecz á barzo palącą/ Oliwť fie day ciepło napić *FalZioł* III 22c.

»smrodliwy, (albo) jadowity« [szyk 2 : 1] (3): *Oczko* 25v; *Calep* 1129a; [*niepogody = choroby morskie*] fą smrodliwe, iáadowite bárzo, Okrutne, y nieznośne *CiekPotr* 62.

»jadowity a szkodliwy« (1): Dym kthory bywa przy przepaleniu Srebrne⁸⁰ kruszczu/ iefť iadowity á fzkod- liwy zdrowiu człowieczemu *FalZioł* III 34d.

»zły, jadowity« (1): że wodá kámienna/ zimna/ zła/ iáadowita/ a własność wfobie tákową máiąca/ że iey áni zboże/ áni chmiel/ áni wárżenie wyrzucić niemoże *Oczko* 23v.

W przen (8) : Iáadowiteć fą twoie dary/ Nie dawałť ich z práwey wiary *BierEz* Nv; zátym z nieodbytych Ręku fie chce wślyznąć mocnych iáodobitych *GosłCast* 60.

W porównaniu (1): wierzę że tákowe ferce iáadowitfe iefťh/ niź kthora ná fwiecie truciźná *GórńDworz* Aa4.

Wyrażenia: »Atropos jadowita« = *śmierć* (1): A Tropos iáadowitą brátá oftátniego/ Siemioná Kxiążę Słuckie mężá przewaźnego/ Ná cel lofow nieŹcżeńnych z przętká poŹtáwiłá/ Ofťátniego Dźiedzicá Źwiáta pozbáwiłá. *KołakCath* B2v.

»jadowity wzrok« (1): Veneficus, Iáadowity/ czárowniczi wzrok. *Mącz* 479d.

»jadowite ukąszenie, kąsanie« (1 : 1): A poki nie wierzymy [...] żadna pomoc/ żadna infza nádzyeíá nas wybáwić nie może od tego thák frogiego á iadowitego wkąfzenia onego okrutnego węzá á nieprzyacielá náłzego [*czarta*]. *RejPos* 154, 226.

»jadowite zarażenie« (1): mouy Origenefz doctor yłz marya any radą uąza byla zdradzona any yego yadouytem zarazenym byla narufzona *PatKaz* I 7.

Przen (42) :

a) *Srogi, trudny do zniesienia* (3) : [*Aleksander Biskup*] wiele od Arryanow vćierpiáł: w rozmaitych á iáadowitych przenáŹladowániách [!]/ y potwarzách *SkarŻyw* 389; Niebaczyłam/ by ktoré zmyślné niepokoe/ Lub iáadowite rázy miály nápaśdź kiedy/ Z fťolcá rozumu mię zbić/ albo wwieźdź kędy. *GosłCast* 32.

Szereg: »ostry, jadowity« (1): Człেকেś zacny y vcżony/ Xięże POWODOWSKI/ A wzdameś zły Káwálkátor/ ni Polńki ni Włofki. Bárzoś ofťre iáadowite Wędźidło vkował/ Ktorembyś rad wśzytko Boże fťadko pomor- dował. *NiemObr ktv*.

b) O ludzkiej naturze, ludzkich uczynkach, osądach i słowach: nikczemny, okrutny, krzywdzący, zabijający (25) : *Prot* A4; Y przecz mili bogowie to tho przepuśczenie iádowite ná mię przyźło? *HistRzym* 20v, 20; Bo ten [*Archiloch*] wymyślił napierwey wierze vřczypliwe/ Ktolemi o śmierć przyprawił pánienki cnotliwe. Z Lykámbem oycem/ w bogátych Thebách/ znákomitym Doiezdźiąc duřz niewinnych rymem iádowitym *KlonŻal* C4; *Phil* G3.

W porównaniach (2): Wino ich y kázda fprawá iáko żość Smokowá/ Ták ieřt závždy iádowita wřzem řzkodzić gotowá. *LubPs* gg5v; *CzechEp* 36.

W charakterystycznych połączeniach: jadowity (-a, -e) chęć, przepuszczenie [= przypuszczenie], rym, sqd, sprawa (2).

Wyrażenia: »jadowity język« [*szyk* 4 : 1] (5): Iż on Proroki święte Biřkupy/ řwoim głupim iádowitym ięzykiem zábija/ y przeřláduie iuř vmárle *OrzList* e2v, d2v; nic řye wářzych iádowitych y rozdźielonych fářřzem ięzyków/ nie boimy *OrzQuin* L4v; *SkarKazSej* 695a; *KlonWor ded* **3.

»jadowite (-a) przyrodzenie, natura« (2 : 1): A wřdy ieřt ták iádowite przyrodzenie iego [*człowieka*]/ iř [...] oney duřzyczki řwey odfřapi/ w vporze á w rozniewániu řwoim. *RejPos* 247; *RejZwierc* 6, 77v.

»serce jadowite« [*szyk* 2 : 2] (4): Lácnoby ten obyczay był przyięt/ kiedyby niektorzi z iádowitemi řercy [*quidam animis efferatis*] do tego niezávadzáli *ModrzBaz* 64; Przeřiwko řwoim teř Bliřnim/ złym sercem iádowitym/ Mowiá przekłęte gorzkořci/ okázuiác řwe złořci. *ArtKanc* Q5v; *GórnTroas* 26; *LatHar* 317.

»jadowite słowa« = *effervescentia verba* *Mqcz*; *petulantia dicta* *Modrz* [*szyk* 3 : 2] (5): *Mqcz* 121a; *ModrzBaz* 20; *KochPs* 85; Gdy ziey vbioru řłow iádowitych y dotykánia pobudkę ku złemu brác řwięty młodzienciec poczał: w řercu ná Chryřtuřowę pomoc závowáwřřý [...] řkoczył do ognia w kominie goráiącego *SkarŻyw* 201, 167.

Szeregi: »dotkliwy i jadowity« (1): Iuř tám ięzyk dotkliwy y bárzo iádowity/ gorřřy ieřt á niřeli *fagittae potentis acutae* *KlonWor ded* **3.

»krwawy, jadowity, śmiertelny« (1): Słowá ich (ář y řłuchác řtrách człowieká) krwáwé/ Iádowité/ řmier- telné/ wřřytko miecze práwé. *KochPs* 85.

»jadowity i niecnotliwy« (1): [*odszczepieńcy*] náciáło y ná krew páńřką/ rozpuřćili iádowity y niecnotliwy ięzyk řwoy *OrzList* d2v.

»uszczypliwy a jadowity« (1): owe vřczypliwe á iádowite słowá [*petulantia illa dicta*]/ ktore miedzy Mieyřkim á Slácheckim řtanem/ to ieřt/ miedzy członkami Rzeczyřpolitey (iákoby iednego ciářá bęďacemi) niezgodę/ wařń/ y zákrwáwione řerce czyniá/ niechay Krol z Rzeczyřpolitey řwey práwie odpęďzi *ModrzBaz* 20.

»jadowity i zawisny« (1): Tám Pan nie ieden řtus lekkořci y boleřci wytrwáł. Napřzod z vřpnego iádowitego y zawiřnego Żydowřkiego řercá/ wřřářdzenie wřřelákich dowodow niewinnořci Pána nářzego *LatHar* 317.

»zły a jadowity« (2): *LubPs* Pv; Ten potym z oná wielką rádořciá rzezał/ bił/ tłukł ony kozy/ ony bárány/ ony cieleťá/ ták iř w řobie vřkromił onę złá á iádowitá náture řwoię oná krwiá byďlęcá *RejZwierc* 6.

c) *O odszczepieństwach religijnych mających szkodliwe, niszczące skutki (14)* : *WróbŻółtGlab* A5; *RejZwierc* 64; [bezbożni ministrowie szatańscy] do nas iako do łtku iakiego beśpiecznie vćiekaią/ á iadowitemi błędy swoimi ludzie zarażaią *WujJud* A8v; Bo oni ludźmi bywfy/ á od trzody powfzechnych Doktorow fie odłączywfy/ pokątną á iadowitą nauką ludzie pozárażáli. *WujJudConf* 5v; Wtora przyczyną [rozbitcia Kościoła] kácerstwá częłte y iadowite/ ktore fię w Grecyey á zwłázcza w Cárogradzie/ á co ielzče gorzey od łamychże Pátryárchow/ rodziłj. *SkarJedn* 168, 390; Są też tego nie mnieyfzym znákiem/ iadowite piłmá niektórych ludzi vczonych/ więcej krwią niż inkaułtem piłáne/ ktorzy fię o chwałę ludzką/ przeciwko chwale Bożey [...] záłtáwiáią. *NiemObr* 4.

W połączeniach szeregowych (6): *LubPs* O marg; *WujJud* Bv, 76; Wízákże nie długo potym záczełi Grekowie frogi bárzo y iadowity y nadłúzey trfaiący rołterk y nowe odłzczepieństwo *SkarJedn* 228; [używam mowy i pisma mego] ábym od tych chropowátych/ v chroftávych wrzodow/ łprołnych/ obmierzłych/ nie wycudzonych/ głupich/ nikičemnych/ iadowitych/ zaráżliwych/ niezbożnych y dułzy łzkodliwych gadek y mow ludzi záwiedźione odwiódł. *CzechEp* 77; *SkarKazSej* 675a.

W charakterystycznych połączeniach: jadowity (-a, -e) błąd, gadka, heretyctwo, kacerstwo, książka, mroz, nauka, pisanie, pismo, pożar.

2. *O produktach przemiany materii w stanach chorobowych organizmu ludzkiego (19)* : vczyń plałtr [z polnej dryjakwi z babkq]/ ktory iest dobri na bolączkę Antrax/ która bywa ze krwi ofłrey bárzo iadowitey. *FalZioł* I 136c; Taka vrina zielona bywa z iadowitey Koleri: kthorą zową Prałyna á Erugniołá/ w żoładku nawięczy fie zachowawa. *FalZioł* V 6, IV 21c, 55b, V 16, 83, 86; tedy on [żoładek] wciága w fię wilgoty złe y pługawe ku trawieniu, z ktorich więcz pochodą w głowę dymy iadowite, nie thylko onę ale y infze członki zarazaiące. *GlabGad* G2v; Bowiem przez nie purguie fie żoładek od wilgothi iadowitey żółtey albo zieloney przy iego łkorze przylepaiącey z ktorey (gdyby oną tam zołtała) przychodzą febri y infze niemoci. *GlabGad* K8v, B6, C5, C8v [2 r.], E4v, G2v, L6; Mocz czarny/ może być [...] też s tego/ gdy fyę czyłści wilkość iadowitą *SienLek* 26v; *Oczko* 39v [2 r.].

W charakterystycznych połączeniach: jadowite(-a) duchy, dymy (3), kolera, krew, nieczystości, pary (4), wilgoty (2), wilkości (3).

3. *Niosący zarazę (8)* : Czáfú iadowitégo/ gdy bydło zdycha/ tedy to od zarázy bydłu bárzo łłuży *SienLek* 191.

Wyrażenie: »powietrze jadowite« = *mór* [szyk 4 : 3] (7): DEbową wodkhę gdy ią ktho pije rano czału morowego powietrza/ broni tego człowieka od iadowithego powietrza iż mu niemoże nicz záłzkodzić *FalZioł* II 6a, III 2d, 19d, IV 50a, V 6Iv, 63, 64.

4. *Zły, niebezpieczny (39)* :

a. *O zwierzętach: dziki, groźny (19)* : Samicze [dzikich wieprzów] gdy płód maią/ iadowitłze bywaią *FalZioł* IV 3e; częłścią też dla żwierzát iadowitych ktore fie tám rodzą w pułtyniách/ iako łą Lwowie/ Włłoniowie/ Bázyliłzkowie/ Kokodryłowie/ Párdowie/ Málpy/ ołłowie rogáci/ y rozmaity narod łmokow takież wężow *BielKron* 269v, 269v; *RejPos* 85; Abowiem pátrż y ná lwá y ná niedźwiedziá y ná káźde iadowite żwirzę/ iż zarazem żadnym gwałłthem vkrocono być nie może/ ále rozumem á nadobnemi połtawkámi *RejZwierc* 73.

jadowity na co (1): Ian Pilecki/ Wáwrzyniec Myfzkowfki/ y Ian Zborowfki/ iáko dobrzy/ czuyni/ mężni/ pręty/ iádowici ná wilki pfi/ przed infzymi wżemi zbroyni przepływali przez Orfżę Rzókę ná Mołkwę. *OrzQuin* R.

W porównaniach (9): *OrzList* g4; *OrzQuin* R; [zły człowiek] iáko w iáfkini lew iádowity: Czyha/ iákoby porwał nędznika zdrádnie *KochPs* 15; A on [*Licynijusz*] przed fię iáko iádowity pies połłał oprawce/ áby głowę Theodorowę ściáfłży przyniefli. *SkarŻyw* 189; Cołz tu rzecze Heretyk? iáko iádowity wilk rzucić fię mufi/ ná ták wielkiego á zacnego/ y świętego doktorá Ambrożego. *SkarŻyw* 568, 373, 490; *WujNT* 689 *marg*; *SkarKaz* 610b.

W charakterystycznych połączeniach: *jadowity(-e) lew, pies* (3), *wilk* (6), *żwirzę* (4).

Przysłowie: Canes timidi vehementius latrant, Boyáfłżywi pfi. Bárziefy fczekáyą/ yádowici milczkyem káfayą. *Mącz* 33c.

Szereg: »srogi i jadowity« (1): ángiołom bozym ieft to poruczono/ áby ftrzegli namnieyfłego poftąpienia twego. [...] á bępfecznie będziefz chodził miedzy frogimi y iádowitemi zwierzęty *RejPs* 136v.

W przen (3) : *CzechEp* 122; day podeptác fmká záráfłiwego/ y lwá iadowitego/ czártá przekłętego. *LatHar* 644; Oná [*rzeczpospolita*] fię y dżisieyfłzych złych wiekow frogim heretykom odeymue/ y wilki te iádowite iáko może od was odgania/ y ftára fię ábyście nie byli/ bez káplaná *SkarKazSej* 666a.

b. *O osobach*: okrutny, złośliwy, wrogi; zapalczywy; *rabiosus* *Mącz*, *Cn*; *cholericus, infensus, inimicus, rabidus* *Mącz*; *belluinus, efferatus* *Modrz*; *iracundus, irritabilis, praerabidus, stomachosus, facilis irasci, iniquus, impotens irae a. animi, immodicus a. impatiens a. plenus irae* *Cn* (20) : *BielKron* 223v; [ma się dworzanin wiarować] áby go zá iadowitego/ á tego kthory nie vmie zátrefnowác áż z wfzczypkiem/ á despektem czyim/ niemiano *GórnDworz* P6v; Wnet iádowity ty krol bez wfzego rozmyfłu połławfzy po káplaná onego/ zámordowác kazał *RejPos* 266v; *ModrzBaz* 65; á więcej niż piętnáście Heretykow iádowitych ná ftolicy Cárogrockiey aż do fiodmego zboru fiedziáło *SkarJedn* 169; Turczyn niezbyty y iadowity fáfíad pod nas fię fzańcuie. *GrabPospR* K4, N3; Iádowita niewiáfto/ czemuś záfomniáła Iákoś práwá małżeńfkie w fłubie przyfiegála? *ZbylPrzyg* A3v.

jadowity przeciwko komu (1): *Infensus, plus est quam inimicus, Srożny/ gniewliwy/ yádowity przeciwko komu. Mącz* 169d.

jadowity na kogo (1): *SkarKazSej* 685a cf *W porównaniach*.

W połączeniach szeregowych (4): *Rabiosus, et Rabidus, Wfiekły. Metapho. Bárzo gniewliwy/ yádowity rozyádły. Mącz* 344d, 169d, 232a; ktemu mufi [*dworzanin*] nie być złośliwym/ iádowitym/ dráfniacz ludzie bez przyczyny/ á z iáfney nienawifci *GórnDworz* S3.

W porównaniach (2): *BielŻyw* 152; bo z náturey fwey każdy heretyk ná Kátholiki iádowity/ iáko wilk na owce. *SkarKazSej* 685a.

W charakterystycznych połączeniach: *jadowity(-a) chłop, człowiek, heretyk* (3), *kacierz, krol, lud, niewiasta, sfíad* (2).

Szeregi: »chytry a jadowity« (1): Ípodziewał fię óciec S. Piotrá: ífz to czego fię w Kátholickiey ízkole nápić mógl: zá láty zniego przez iákiego chytrego á iádowitego Heretyká wykorzenić miał. *SkarŻyw* 371.

»duży i jadowity« (1): A pan Stádnicki thego przyśluchywać będzie/ y rzući wczás prawie dużę íwá miedzy kácerze ty/ áby iá duższy y iádowitszy kácerz íobie miał. *OrzList* h4.

»gniewliwy, (a) jadowity« [szyk 2 : 1] (3): *Mącz* 25a; Ieden musí być hoyny drugi łákomiec/ ieden trzeźwi drugi opilec/ ieden íkromny pokorny drugi iádowity á gniewliwy *RejZwierc* 67v, 72.

»szkodliwy i jadowity« (1): [*cesarzowie wschodni*] fię ízkodliwemi y iádowitemi Heretyki ztáli *SkarJedn* 205.

»jadowity i zapalisty« (1): [*Aleksander pisze do Daryjusza*] trochę ziarnek pieprzu odíylám, który zna- mionuie íż ia ich [*ludzi*] nie wiele mam ale tak iádowitich iako pierz y zapaliítich. *BielŻyw* 152.

5. Zawiera komponent intensywności cechy wyrażonej określanym rzeezownikiem; bardzo silny, znaczny, wielki, uporczywy (33) : Y przyrownywa thákowe iádowite kłámftwo ięzyká przewrotnego y z náuką iego/ óstrym á prze- nikáiącym ítrzałom *LubPs* cc2; [*pani Praktyka*] będąc lámá iádowitym nieprzijiácielem wolności póspolitéy/ y Bráćieý íwéy/ pod ófobą miłóści/ y życziliwości wízelákieý. *OrzQuin* Cv; *RejPos* 199v; Bo bez wzrúfzenia iádowitego gniewu może íe póćiwy człék pomiernie á rozmyílnie krzywdy íwey pomścić *RejZwierc* 76v, 75, 76, 79, 96; A pod cíniem Zwierzchnóści drugich ludzi/ iádowitá okrutność [*belluinam feritatem*] w íobie mieć *ModrzBaz* 64; Ták iádowity w niey czárt był/ ífz iá wiázác a ná dole w piwnicy chowác muśiano *SkarŻyw* 226, 57; Niech Bogumiłá írogość iádowitá Złych pánién íłyfzy *KochPieś* 50; Wytrzymałés ítos iádowitey złości/ Dodzierzałés íwey Pánu ítáteczności *GrochKal* 22; *SkarKazSej* 679b.

Szereg: »jadowity a zapamiętały« (1): Ná koniec tę iádowitá á zápámietáłą nienawiść przeciw Chrześcianom [*Grekowie*] pokázowali *SkarJedn* 253.

a. W nazwach jednostek chorobowych (18) :

W porównaniu (1): A ták pocziwy człówiek ma íe ítrzedz tego íproínego grzechu iáko naiádowitízego wrzodu á ízkodliwego íobie. *RejZwierc* 53v.

Wyrażenia: »bólączka jadowita« (6): Też rzepik gdi íeít zielony ítarthy na proch/ á piti zwodką íczawiówą/ tedy íeít lekarítwo wielkie na bólączki iádowite s ktorich miéfo pada/ y też naprzeciwo iadu pía wćiekłego *FalZioł* I 5b, ‡‡2b, e, I 127d, 136c, 151c.

»rana jadowita« (2): Wołowy łoy z Gęfiem íadłem [...] na rany iádowite barzo pomaga. *FalZioł* IV 5b; *RybGęśli* C4v.

»świerzb nie zbytnie jadowity« (1): A íeíli íeít [*choroba*] íkromnieýfa/ że wnętrza/ nie ták bárzo zaráżiwízy/ tylko ná íkórę íye wydálá/ á w kroítý/ álbo wáwiórbz/ nie zbytnie iádowity/ obróćíłá/ Cieplicámi íey rátować móżem *Oczko* [40].

»jadowity wrzód« [szyk 4 : 4] (8): *FalZioł* I 38b, 146a, 151c, V 100v; Zaráží cie Pan wrzodem iádowitym nieuleczonym [*ulcere malo*] w kolánách y w goleniách/ od podeśzwy áż do wierzchu główy. *BibRadz Deut* 28/35; Ná złe iádowite íadzele álbo wrzody/ náýp hálunu w Wino paloné *SienLek* 128, 128; *RejZwierc* 53v.

W przen (1) :

Wyrażenie: »wrzod jadowity« = *grzech* (1): ktoby lie nápamiętał onych łprośnych á łmierdzących plałtrow/ kthoremichmy zágoić á vlečzyć chcieli ten wrzod iádowity náłz/ á to ták łrogye zárázenie łwoie. *RejPos* 327.

Synonimy: **1.** zarażający; **a.** morzący, szkodliwy, zarazisty, zły; **4. a.** srogi; **b.** gniewliwy, kłsający, okrutny, rozjadły, srogi, uszczypliwy, wściekły, zapalczywy, zapalisty, zapamiętały, zawisny, zjadły, złośliwy, zły.

Cf **JADOWATY, NIEJADOWITY, PRZYJADOWITSZY**

LW